

Monitor Landschap: weten wat er verandert

Veranderingen in het landschap zijn van alle tijden, maar het veelvoud aan ontwikkelingen dat momenteel in de ruimte plaatsvindt, is ongekend en zorgt voor een unieke uitdaging. Wellicht groeit om deze reden de maatschappelijke en politieke aandacht voor ons landschap en de ruimtelijke kwaliteit. Het landschap bevat zichtbare sporen van ons verleden en geeft ons een gevoel van verbondenheid. De vraag hoe het landschap herkenbaar en aantrekkelijk blijft, wordt in het beleid een steeds belangrijker onderwerp. Objectieve data over veranderingen in het landschap zijn daarom onmisbaar.

tekst Robin Ammerlaan (Monitor Landschap)

> Iedereen die vaak buiten is, kan vertellen wat er de afgelopen jaren in zijn of haar omgeving is veranderd. Men kan de nieuwbouwwoningen aanwijzen waar eerder open weilanden lagen, laten zien waar bos is gekapt om ruimte te geven aan heide of aan zand om te stuiven. Mensen nemen je mee naar een plek waar de sloten zijn gedempt om een aaneengesloten landbouw-

perceel te maken. We weten dat ons landschap verandert. En we hebben ook allemaal een gevoel welke ontwikkelingen daar het meest aan bijdragen. Maar dat gevoel is voor iedereen anders. Dat maakt een gesprek over de wijze waarop we met ons landschap om willen gaan complex. Met een gedeeld beeld van hoe ons landschap er nu uitziet en hoe het verandert kunnen dat we dat gesprek beter voeren.

Het enkele jaren geleden ontwikkelde instrument Monitor Landschap wil bijdragen aan de totstandkoming van dit gedeelde en zo objectief mogelijke beeld van de veranderingen in het landschap. Op basis van verschillende data- en kaartanalyses wordt iedere twee jaar inzichtelijk gemaakt waar veranderingen plaatsvinden. Omdat landschap een breed begrip is, met verschillende definities en invullingen, is ervoor gekozen om in de monitor te werken met verschillende graadmeters. Dat zijn specifieke kenmerken van het landschap die op basis van objectieve informatie zichtbaar te maken zijn.

Vervlochten graadmeters

In 2018 onderzocht Wageningen UR de haalbaarheid van een breed gedragen, duurzaam systeem voor landschapsmonitoring. Dit onderzoek legde de basis voor de huidige monitor en gaf ook aan met welke graadmeters 'het landschap' gemeten kan worden. Momenteel zijn er zes graadmeters: bebouwing, landgebruik, openheid, opgaand

groen, reliëf en historische lijnelementen. Deze vormen de kern van de monitor. De nadruk ligt op de fysieke oftewel de zichtbare landschapskenmerken. Maar nu de basis er eenmaal staat kan de monitor worden uitgebreid met andere graadmeters. Dit jaar onderzoekt Wageningen UR namens de Monitor Landschap hoe een graadmeter voor de belevingswaarde van het landschap in praktijk gebracht kan worden.

De graadmeters zijn met elkaar vervlochten. Zo heeft openheid bijvoorbeeld een directe relatie met reliëf, opgaand groen en bebouwing. Openheid is een berekening van hoeveel hectare van de omliggende omgeving vanaf een bepaalde plek zichtbaar is. Het reliëf speelt daarbij vanzelfsprekend een rol. Boven op een dijk zie je immers meer, dan wanneer je aan de voet staat. Maar er is ook een relatie met bebouwing en opgaand groen. De analyses laten zien hoe ver je kan kijken voordat het zicht onderbroken wordt. Door deze berekening op systematische wijze voor heel Nederland uit te voeren, ontstaat er een beeld van open en gesloten gebieden. Vervolgens worden deze berekeningen herhaald en ontstaat er een beeld van de veranderingen in de tijd; waar plekken meer open of meer gesloten zijn geworden ten opzichte van de vorige meting.

Context

De monitor velt geen waardeoordeel over de geconstateerde verandering. Deze heeft als doel

zo objectief mogelijk te zijn. Daarnaast heeft ook iedere verandering zijn eigen context. Een afname in openheid in het van oudsher open noordelijke zeelei- en veengebied zal anders ervaren worden dan een afname in openheid in de relatief gesloten landschappen op de zandgronden. Bovendien heeft een verandering van vergelijkbare omvang niet overal dezelfde betekenis. Tegelijkertijd speelt de aard van de verandering ook mee. Een nieuw stuk bos kan net zo veel zicht ontnemen als een nieuw gebouwde schuur, maar zal volgens velen wel tot verbetering van het landschap leiden. En of je nu aan de voet van een moderne windturbine of van een historische windmolen staat, vanaf bepaalde punten zie je net zo weinig van het landschap erachter. Dit principe gaat op voor iedere graadmeter. Het verdwijnen van productiebos ten behoeve van het herstel van een beekloop zal anders worden ervaren dan het verdwijnen van een cultuurhistorisch bos ten behoeve van een fabriekshal. Iedere verandering kent zo zijn eigen context. De basis is de constatering dat er iets verandert.

Voordelen objectieve monitoring

Weten wat, waar en op welke schaal er iets verandert kan een basis zijn om actie te ondernemen. Bekend is dat door de tijd heen verschillende veranderingen op veel plaatsen hebben geleid tot een achteruitgang in onder andere de biodiversiteit en de cultuurhistorische waarde. Dit weten

we door monitoring op specifieke plekken en op specifieke onderwerpen voor bijvoorbeeld het Netwerk Ecologische Monitoring en het Meetnet Agrarisch Cultuurlandschap. De signaleerde achteruitgang geeft belangrijke signalen, maar het beeld blijft versnipperd. Door te monitoren op landelijke schaal wordt het beeld completer en daarmee representatiever voor de landelijke situatie. Ook maak je daarmee naast grote opvallende veranderingen ook sluipende veranderingen beter inzichtelijk.

Van iedere graadmeter van de Monitor Landschap zijn alle onderdelen van de analyse voor ieder jaar beschikbaar als open data. Via interactieve online kaarten zijn de resultaten te bekijken en te bevragen. Ook de bronbestanden en resultaten zijn vrij downloadbaar. De Monitor Landschap staat onder leiding van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en wordt uitgevoerd door het Kadaster, Wageningen UR en LandschappenNL in opdracht van de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Er zijn vanuit de monitor ook financiële middelen, kennis en expertise beschikbaar om met andere partijen samen te werken. Denk hierbij aan het maken van verdiepende analyses. Eerder keken we naar de opkomst van recreatieve bebouwing in de kustzone, de impact van logistieke bedrijfsvestigingen in het landschap en de ligging van moderne en oude dijksystemen. Ook

werken de mensen van de Monitor Landschap graag mee bij het aansluiten van de monitordata in eigen organisatie- of gebiedstoepassingen en verbetering van de bronbestanden. Neem daarom gerust contact op bij vragen of ideeën.

Natuurdata

Voor natuurbeheerders kan het interessant zijn om hun (natuur)monitoringsdata naast de landelijke gegevens van de Monitor Landschap te leggen. Zo kunnen de, in enkele 'eigen' gebieden verzamelde gedetailleerde natuurdata via de monitor een grotere ruimtelijke context krijgen. Omgekeerd kan de Monitor Landschap bij natuurmonitoring op een lager schaalniveau juist duiding geven aan de ter plekke geconstateerde veranderingen. Het gebruik van andere indicatoren hoeft dan geen bezwaar te zijn. Er zit vaak enige overlap tussen de benodigde brondata. Het kale gegeven of en waar er een heg staat is voor alle vormen van landschapsmonitoring relevant. Voor natuurmonitoring zijn de voorkomende soorten daarna relevant en voor bijvoorbeeld erfgoedprofessionals is cultuurhistorische duiding van belang. De brondata blijven hetzelfde. Vanuit de Monitor Landschap is er in ieder geval grote bereidheid en belangstelling om samen te werken.

Voor meer informatie: www.monitorlandschap.nl

r.ammerlaan@cultureelerfgoed.nl